

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

БОНДАРЕНКО Оксана Вікторівна

УДК 336.144.2 : 334.012.64

**МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ
СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Краматорськ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому державному університеті управління Міністерства освіти і науки України (м. Маріуполь).

Науковий керівник – доктор економічних наук, доцент
Веріга Ганна Володимирівна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ),
професор кафедри обліку і аудиту.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Косова Тетяна Дмитрівна**,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»
Міністерства освіти і науки України (м. Дніпропетровськ), професор кафедри
фінансів і маркетингу;

кандидат економічних наук **Ставерська Тетяна Олександрівна**, Харківський
державний університет харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України
(м. Харків), доцент кафедри фінансів.

Захист дисертації відбудеться *27 травня 2015 року о 15⁰⁰* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72, ауд. 1319.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72.

Автореферат розісланий *27 квітня 2015 року*.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент

В. Г. Саєнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Фінансове планування є невід'ємною складовою управління фінансами на різних економічних рівнях. Запорукою дієвості його механізму виступає відповідність сучасному етапу розвитку фінансових відносин і особливостям суб'єктів управління. Характер дії механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва (СМП) визначається фінансовими аспектами зовнішнього і внутрішнього середовища. Його значення полягає в забезпеченні захисту і протидії фінансовим ризикам функціонування СМП, іманентним ринковій економіці, створенні передумов стійкого розвитку на основі чітко розробленої фінансової стратегії, адаптації до умов мінливості індикаторів фінансового ринку. Фінансове планування буде дієвим тільки в тому випадку, якщо воно базуватиметься на прогнозних моделях і реалізовуватиме сприйнятливість плану до поточної та перспективної бізнес-кон'юнктури СМП. Між тим практика їх господарювання переконує в недостатньому розвитку фінансового планування порівняно з іншими функціями фінансового управління, вживанні спрощених форм і методів, які не завжди відповідають умовам ринку, а іноді входять із ним у протиріччя.

Науковий пошук методичних і організаційних рішень удосконалення механізму фінансового планування, підвищення його дієвості та позитивного впливу на фінансовий стан СМП є актуальним завданням. Його значення підсилюється зростанням ролі підприємства малого бізнесу як господарюючого і соціально відповідального суб'єкта, платника податків, учасника фінансового ринку тощо.

Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних із фінансовим плануванням у малому бізнесі, використання для цього можливостей фінансової звітності, а також збалансованої системи показників зробили зарубіжні вчені: Ф. Аналої, Е. Аренс, Й. Бетге, Дж. Ван Хорн, Р. Ентоні, Р. Каплан, Дж. Кеннет, М. Метью, П. Нівен, Б. Нідлз, Д. Нортон, Ф. Обербрінкман, Н.-Г. Ольве, Е. Хендріксен, а також російські: А. Балабанов, В. Ковальов, М. Плакунов, Я. Соколов та ін. Проблемам формування фінансового механізму управління СМП, розробки їх фінансової стратегії і тактики присвячено дослідження вітчизняних науковців: І. Буркинського, З. Варналія, Г. Веріги, С. Єлецьких, З. Каїри, М. Журавльової, С. Каламбет, С. Коваль, Н. Колесник, Д. Комісаренко, Т. Косової, Л. Костирко, Н. Касьянової, І. Ожерельєвої, В. Парсяк, Л. Пилипенко, Н. Рекової, Н. Романюк, Т. Ставерської та ін.

Оцінюючи наукові здобутки вказаних авторів і розвиток нормативної бази з даної проблематики, слід зауважити, що подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з розвитком методів фінансового прогнозування СМП, використанням адаптивних підходів до фінансового планування, забезпеченням його єдності з фінансовою стратегією і тактикою. Актуальність питань щодо вдосконалення механізму фінансового планування СМП, їх теоретичне і практичне значення обумовили вибір теми дисертації, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького державного університету управління Міністерства освіти і науки України за держбюджетними темами: «Фінансовий механізм державного управління економікою України» (номер держреєстрації 0104U008798, 2011-2014 рр.), у межах якої автором запропоновано

напрями підвищення ефективності управління фінансами малих підприємницьких структур на основі використання інструментарію оперативно-адаптивного фінансового планування; «Методологія і організація обліку, оподаткування, аналізу та аудиту на підприємствах (установах, організаціях) в умовах інтеграції України в ЄС» (номер держреєстрації 0107U007791, 2007-2012 рр.), у рамках якої розроблено методичні підходи до визначення центрів фінансової відповідальності СМП, що дозволило врахувати резерви підвищення економічної ефективності у фінансовому плануванні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва.

Для досягнення поставленої мети визначено і вирішено такі наукові завдання:

визначити місце та роль фінансового планування в фінансовому управлінні СМП з урахуванням соціалізації фінансів;

обґрунтувати дефініцію та складові механізму фінансового планування СМП;

розвинути концепцію вдосконалення механізму фінансового планування СМП;

проаналізувати стан інформаційного забезпечення фінансового планування СМП;

дослідити можливості статичного і динамічного підходів до фінансового планування;

розвинути методи фінансового прогнозування СМП як основи фінансового планування;

удосконалити адаптивний підхід до фінансового планування СМП;

удосконалити методичний підхід до балансування стратегічних і тактичних фінансових планів СМП.

Об'єктом дослідження є процеси фінансового планування суб'єктів малого підприємництва України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні аспекти механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва.

Методи дослідження. Методологія і методи дослідження ґрунтуються на фундаментальних положеннях сучасних економічних теорій (інституціональної, соціалізації фінансів, балансознавства, теорії прийняття рішень, концепцій фінансового планування, збалансованої системи показників), наукових працях вітчизняних і зарубіжних авторів із питань фінансового планування СМП.

Відповідно до поставлених завдань застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: системний підхід – для обґрунтування концептуальних засад удосконалення механізму фінансового планування СМП; діалектичний метод – для мотивації включення соціальної складової у фінансове планування; економічний аналіз – для розрахунку показників фінансового стану і рентабельності; вибірки – для відбору об'єктів дослідження; структурний аналіз – для розподілу СМП за розміром і видами економічної діяльності; кореляційно-регресійний аналіз – для побудови стохастичних моделей взаємозв'язку статей фінансової звітності та фінансових коефіцієнтів; трендові моделі – для формалізації динаміки активів, пасивів, фінансових коефіцієнтів та їх прогнозування; збалансованої системи показників – для моделювання взаємозв'язку між стратегічними і тактичними планами СМП.

Інформаційно-фактологічну базу дослідження становлять закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, інші нормативні акти, що регулюють діяльність СМП, офіційні матеріали Державної служби статистики України, дані фінансової і нефінансової звітності суб'єктів малого підприємництва, публікації зарубіжних і вітчизняних фахівців з питань фінансового планування у сфері малого бізнесу. Розрахунки виконано у пакетах прикладних програм *Statistica 6.0, Microsoft Excel*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретичних та методичних основ функціонування механізму фінансового планування СМП, що забезпечило одержання нових наукових положень і розробок.

Основні наукові результати, що характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

удосконалено:

дефініцію механізму фінансового планування СМП та його складових як сукупності форм, методів, важелів та інструментів, які використовуються в процесі розробки і фактичної реалізації фінансових планів різного часового горизонту, забезпечують єдність стратегічних і тактичних завдань, а також зв'язок із загальною фінансовою політикою підприємства. На відміну від існуючих, запропоноване трактування впливає з диференційних особливостей фінансового планування СМП;

концепцію механізму фінансового планування СМП, теоретико-методичною основою якої є генетична і телеологічна концепції фінансового планування, теорія організації, статичний і динамічний підходи до формування фінансової звітності, з метою забезпечення адекватності СМП умовам внутрішнього і зовнішнього середовища. На відміну від існуючих, запропонована концепція ґрунтується на принципах єдності фінансового прогнозування та планування, адаптивності, координації фінансової стратегії і тактики;

методичний підхід до формування аналітичної фінансової звітності на основі введення додаткових статей, інформаційно значущих для потреб фінансового планування і розуміння бізнесу підприємства зовнішніми користувачами. Перевагою запропонованого підходу є врахування особливостей бізнес-процесів суб'єкта малого підприємництва, що забезпечує тісний зв'язок із фінансовим управлінням і створює передумови для ефективного впровадження системи збалансованих показників;

адаптивний підхід до фінансового планування СМП на основі врахування етапу життєвого циклу підприємства і вибору пріоритету підходів до фінансового прогнозування за умови їх єдності: пасивного, основу якого становить трендовий аналіз і прийняття поточних тенденцій; активного, який базується на факторному аналізі, спрямованому на подолання неприйнятних очікуваних тенденцій. На відміну від існуючих підходів, запропонований дозволяє управляти життєвим розвитком підприємства на основі фінансових індикаторів;

дістали подальшого розвитку:

дефініція фінансового планування СМП, як похідна від організації їх фінансів та соціально прийнятних орієнтирів фінансових показників і переліку фінансових заходів. Перевагою дефініції, на відміну від існуючих, є врахування сутнісних ознак фінансів СМП і фінансового забезпечення галузей соціальної сфери;

методичне забезпечення фінансового прогнозування як підґрунтя фінансового планування на основі синтезу статичного і динамічного підходів до формування фінансової звітності СМП, коли моментні показники балансу перетворюються на інтервальні шляхом визначення середніх хронологічних величин, що підвищує об'єктивність й інформаційну ємність показників аналітичного балансу та звіту про фінансові результати і робить їх зіставними;

методичний підхід до балансування стратегічних і тактичних фінансових планів СМП, який дозволяє їм інтегрувати бізнес та фінансові плани, забезпечити стратегічний зворотний зв'язок і привести фінансову тактику, ресурси та ініціативи у відповідність до стратегічних програм підприємства. На відміну від існуючих, запропонований підхід ґрунтується на побудові стратегічної карти, квадранти якої заповнюються залежно від стану системи збалансованих показників, що дозволяє обрати адекватний йому тип фінансової стратегії підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення дисертації доведено до рівня конкретних методик і рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансового планування СМП. Результати досліджень використано Управлінням контролю за обігом та оподаткуванням підакцизних товарів Головного управління Державної фіскальної служби у Донецькій області (довідка від 27.10.2014 № 22/10/05-99-21-01-13); ТОВ «Лізингова компанія «ТОПТРАНСЛІЗИНГ» (довідка від 23.10.2014 № 013/06-03); ТОВ «Аудиторська фірма «ЗЛАГОДА» (довідка від 09.09.2014 № 21/Д), а також упроваджено у навчальний процес Донецького державного університету управління Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Стратегія управління фінансовою діяльністю», «Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва», «Облік на підприємствах малого бізнесу» (довідка від 24.10.2014 № 01-12/1169).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, у якому автору належать: аналіз теоретико-методологічних підходів до фінансового планування СМП, обґрунтування напрямів удосконалення теоретичного та методичного забезпечення розробки фінансових планів як складової фінансової політики в малому бізнесі, формулювання рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансового планування СМП. Усі наукові результати, викладені в дисертації, одержано автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення роботи доповідалися і були схвалені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Регіональний розвиток – основа становлення української держави» (Донецьк, 2014 р.); «Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика» (Львів, 2014 р.); «Особливості модернізації фінансово-економічної системи» (Київ, 2014 р.); «Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку» (Донецьк, 2013 р.); «Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва» (Сімферополь, 2013 р.); «Пріоритети розвитку економіки України та інших країн» (Чернігів, 2013 р.); «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія практика» (Луцьк, 2013 р.); «Регіональний розвиток – основа розбудови української держави» (Донецьк, 2013 р.); «Теоретические и практические аспекты развития современной нау-

ки» (Німеччина, Мюнхен, 2012 р.); «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (Черкаси, 2011 р.); «Облік, аналіз та контроль в системі управління підприємницькими структурами» (Львів, 2011 р.); «Структурні реформи і трансформації в промисловості: перспективи і пріоритети» (Донецьк, 2010 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано у 25 наукових працях, з яких дев'ять статей у наукових фахових виданнях (у тому числі одна стаття – у виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази), дві статті в інших наукових виданнях, 14 тез матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 8,16 ум.-друк. арк., з них особисто автору належить 6,45 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (163 найменування на 21 сторінці), семи додатків (на 139 сторінках), містить 58 таблиць (на 53 сторінках) і 25 рисунків (на 13 сторінках). Повний обсяг роботи становить 369 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні основи фінансового планування суб'єктів малого підприємництва**» досліджено фінансове планування як складову фінансового управління СМП і соціалізації їх бізнесу, обґрунтовано дефініцію та складові механізми фінансового планування СМП, розроблено концептуальні положення вдосконалення механізму їх фінансового планування.

Доведено, що планування ринкових економічних суб'єктів полягає в науковому обґрунтуванні майбутніх економічних цілей їх розвитку і форм господарської діяльності, виборі найкращих способів здійснення цієї діяльності на основі найбільш повного виявлення затребуваних ринком товарів, робіт, послуг і визначення таких показників виробництва, розподілу та споживання, які при раціональному використанні обмежених виробничих ресурсів можуть привести до досягнення прогнозованих у майбутньому якісних і кількісних результатів. Планування виступає однією з функцій управління, тісно пов'язаною з іншими – стабілізацією, організацією, координацією, обліком і контролем, коригуванням. Фінансове планування є невід'ємною частиною системи антикризового фінансового управління будь-яким підприємством, що дозволяє раціонально використовувати ресурси, виявляти шляхи мінімізації витрат і найбільш ефективного вкладення капіталу, максимізувати прибуток і в цілому поліпшувати фінансовий стан підприємства, зокрема СМП.

Мале підприємництво – важливий показник сталості розвитку суспільства. Наявність великої кількості фізичних осіб-підприємців та малих підприємств свідчить про високий рівень розвитку економічних відносин у країні. У результаті аналізу встановлено, що протягом 2010-2013 рр. кількість малих підприємств в Україні збільшилася з 357,2 до 373,8 тис. од., у тому числі мікропідприємств – із 300,4 до 318,5 тис. од. Абсолютний приріст малих і мікропідприємств становив відповідно 16,6 і 18,0 тис. од., а відносний – 4,64 і 6,0 %. Питома вага мікропідприємств у структурі малих зростає протягом аналізованого періоду із 84,1 до 85,2 %.

За 2010-2013 рр. питома вага малих підприємств у структурі суб'єктів підприємництва України збільшилася з 16,36 до 21,71 %. Сегмент фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), навпаки, скоротився з 1804,8 до 1328,4 тис. чол.,

або на 26,4 %. У структурі реалізованої продукції (товарів, послуг) частка малих підприємств становить близько 39 %, а фізичних осіб СПД – близько 6 %. Серед галузей української економіки за підсумками 2013 р. найбільшу концентрацію малі підприємства мали в оптовій та роздрібній торгівлі (28,5 %), сільському, лісовому і рибному господарстві (12,5 %), промисловості (11,7 %), будівництві (9,4 %).

Наведені вагомі кількісні показники вступають у протиріччя з вартісними. На відміну від великих і середніх, малі підприємства завершили 2010-2013 рр. зі збитками, причому питома вага в них збитків мікропідприємств коливалася від 88,83 % у 2010 р. до 172,19 % у 2011 р. У 2013 р. збитки малих підприємств було одержано в основному за рахунок мікропідприємств (табл. 1).

Таблиця 1

**Фінансові результати діяльності підприємств до оподаткування
з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010-2013 рр.)**

Показник	Одиниця виміру	2010	2011	2012	2013
Усього, у т. ч.:	млн грн	54405,7	118605,6	75670,2	11335,7
великі підприємства	млн грн	28471,1	92572,1	37182,2	28003,5
середні підприємства	млн грн	41581,7	31090,8	47742,0	8390,1
малі підприємства, у т. ч.:	млн грн	-15647,1	-5057,3	-9254,0	-25057,9
Мікропідприємства	млн грн	-13898,9	-8708,3	-12825,5	-25038,3
	%	88,83	172,19	138,59	99,92

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за 2010-2013 рр. свідчить, що збитковою виявилася діяльність малих суб'єктів господарювання всіх видів економічної діяльності, за винятком сільського, лісового та рибного господарства й освіти. Виявлені диспропорції в показниках обсягів та фінансових результатів діяльності СМП вказують на необхідність удосконалення економічних механізмів фінансового управління, зокрема фінансового планування, з урахуванням їх специфіки для малого бізнесу.

Під фінансовим плануванням СМП розуміємо комплексну систему заходів щодо забезпечення ресурсами задля зростання ефективності фінансової діяльності через оптимізацію бізнес-процесів у відповідності до стратегічних цілей і завдань. Запропоновано дефініцію фінансового планування розглядати як похідну від організації фінансів СМП, що має такі ознаки: поєднання відносин власності й управління, обмеженість кількості об'єктів управління та параметрів їх вимірювання, провідна роль фінансових компетенцій і знань власників та менеджерів, здатність до швидкої адаптації до змін середовища, переважна орієнтація на внутрішні джерела фінансування, недостатня ефективність функціонування з позиції фінансових результатів, поєднання сутнісних ознак фінансів і соціальної складової бізнесу. Урахування потреб соціалізації фінансів відповідає найкращим практикам соціально орієнтованого бізнесу і розкриття інформації про діяльність корпоративних суб'єктів на основі єдності фінансових і нефінансових показників.

Механізм фінансового планування СМП запропоновано розглядати як невід'ємну складову фінансового механізму, як взаємодію суб'єкта (мале підприємство) і об'єкта (фінансове планування) через поєднання форм (передбачення і фінансового прогнозування), методів (суб'єктивних, каузальних), важелів (бюджетування,

бізнес-планування) та інструментів (системи: коефіцієнтів, збалансованих показників, фінансових параметрів минулого, оцінок перспектив), які використовують в процесі розробки та реалізації на практиці довгострокових, поточних і оперативних фінансових планів, що забезпечує єдність стратегії і тактики, а також зв'язок із загальною фінансовою політикою розвитку підприємства.

Процес фінансового планування СМП вважаємо за необхідне здійснювати у тісному взаємозв'язку із соціальною стратегією за такими етапами: оцінка фінансових результатів діяльності підприємства; виявлення проблемних зон його фінансів; розробка фінансової стратегії і критеріїв її ефективності; розробка варіантів фінансових планових рішень; оцінка відповідності планових рішень критеріям ефективності фінансової стратегії; вибір і затвердження оптимального фінансового плану; реалізація і моніторинг фінансової стратегії; оцінка виконання фінансових планів з урахуванням корегувань на результати реалізації фінансової стратегії.

Згідно з результатами дослідження диференційні особливості фінансового планування СМП полягають у такому: формальний характер або спрощені форми і методи планування, представлені інтуїцією або передбаченням власників і менеджерів; пріоритет суб'єктивних підходів до фінансового прогнозування порівняно з казуальними; ігнорування стратегічного та орієнтація на короткострокове фінансове планування; спрощений варіант системи бюджетування і формування бюджетів.

Для подолання встановлених недоліків і забезпечення адекватності СМП умовам внутрішнього і зовнішнього середовища обґрунтовано концепцію вдосконалення механізму фінансового планування СМП (рис. 1), що базується на генетичній і телеологічній концепціях фінансового планування, теоріях організації і прийняття рішень, статичному і динамічному підходах до формування фінансової звітності.

Рис. 1. Концепція вдосконалення механізму фінансового планування СМП

Основу запропонованої концепції становлять принципи забезпечення єдності фінансового прогнозування і планування, адаптивності, координації фінансової стратегії і тактики. Основними напрямками дослідження визначено інформаційне забезпечення й оцінку якості фінансового планування з позицій статичного і динамічного підходів.

У другому розділі «Оцінка діючого механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва» проаналізовано стан інформаційного забезпечення фінансового планування СМП, розглянуто його діючий механізм, досліджено можливості статичного і динамічного підходів до фінансового планування.

Проаналізовано структуру інформаційного забезпечення фінансового планування СМП, визначено специфіку і надано критичну оцінку фінансової звітності, запропоновано напрями удосконалення її форм шляхом додавання розрахункових статей і показників, що закладено в основу фінансового планування підприємств малого бізнесу.

Оцінку діючого механізму фінансового планування виконано за матеріалами вибірки 25 СМП, які репрезентативно представляють реальний, а також фінансовий сектори економіки. Близько половини з них протягом аналізованого періоду (2007-2013 рр.) змінювали форму ведення обліку і спосіб формування фінансової звітності – переходили зі спрощеної форми на звичайну, і навпаки.

Із досліджуваної сукупності сформовано першу групу підприємств, що здійснюють житлове і нежитлове будівництво, інвестування нових будівельних об'єктів, продаж і здавання в найм об'єктів нерухомості, їх обслуговування. До другої групи увійшли підприємства, що здійснюють іншу допоміжну діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення. Третю групу складають хлібоприймальні підприємства.

Виявлено такі закономірності зміни характеристик активів і пасивів у міру руху від першої до третьої групи підприємств: скорочення питомої ваги ліквідних активів, збільшення стабільності джерел капіталу, зменшення розмаху варіації показників. По першій і другій групах підприємств відсутні істотні кореляційні зв'язки між підприємствами, по третій спостерігається висока тіснота зв'язку між активами (А) та необоротними активами (НА), а також оборотними активами (ОА), при обов'язковій наявності обох категорій активів для всіх підприємств групи. Відповідні кореляційно-регресійні моделі є статистично значущими і мають такий вигляд:

$$A = 1,894 \times \text{НА} - 1,273; \quad r = 0,907 \quad (1)$$

$$A = 1,5686 \times \text{ОА} + 508,06. \quad r = 0,942 \quad (2)$$

Досліджувані підприємства істотно різняться за обсягами активів (рис. 2). Найбільшу вартість активів має ПрАТ «АГВА-ІНТЕРКОМ» – 2,9 млрд грн, 15 досліджуваних підприємств – до 50 млн грн, три – від 50 до 100, два підприємства – від 150 до 200 млн грн. На інших інтервалах до 500 млн грн із кроком 50 млн грн, за виключенням двох, перебуває по одному підприємству.

У результаті оцінки зовнішнього середовища визначено ризики, які мають бути враховані у процесі фінансового планування для досліджуваних підприємств.

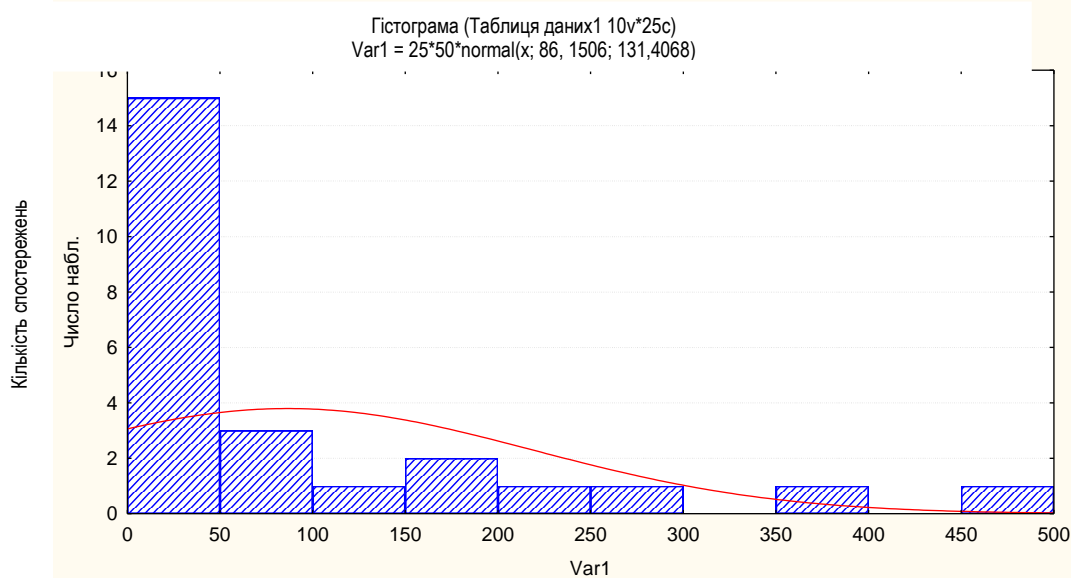

Рис. 2. Статистичні характеристики розподілу середньої вартості активів вибірки суб'єктів малого підприємництва, млн грн

До макроекономічних ризиків слід віднести: по-перше, ризики зміни законодавства, зокрема податкового, які спонукають підприємства до додаткових витрат; по-друге, ризики валютних коливань і розвитку інфляційних процесів, які призводять до знецінення активів підприємства і зростання цін на ресурси, що споживаються. Галузеві ризики є специфічними для окремих частин обраної сукупності. Для першої виділеної групи підприємств – це ризики зміни цін на житлову і нежитлову нерухомість, конкуруючих технологій і послуг (продуктів), банкрутства, форс-мажорний ризик тощо. Для другої виділеної групи підприємств найбільш значущими є ризики зміни цін на фінансові активи, процентних ставок, коливання індикаторів розвитку фондового ринку. Для третьої групи підприємств основні загрози полягають у такому: висока конкуренція на ринку послуг щодо приймання, відвантаження, збереження, сушіння, очищення зернових культур; наявність конкурентних переваг у підприємств, які оснащені новою технікою та використовують нові технології; відсутність державного замовлення тощо. Індивідуальні ризики підприємств пов'язані з фінансовим станом конкретного клієнта: ризик ліквідності, спричинений можливою затримкою реалізації послуг на ринку; фінансовий ризик, обумовлений збитковістю, низькою рентабельністю або банкрутством.

Виконано оцінку діючого механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва з позицій статичного підходу. Виявлено його загальні недоліки, пов'язані з нестійким фінансовим станом, збитковістю, наявністю непокритих збитків, відсутністю резервного капіталу, значною часткою дебіторської і кредиторської заборгованості тощо. Специфічні недоліки відображають галузеві особливості: низький рівень виробничого потенціалу, зокрема необоротних активів (для будівництва), низька рентабельність і збитковість довгострокових фінансових інвестицій (для підприємств фінансового сектору економіки), висока зношеність і технічна відсталість основних засобів. Серед підприємств першої групи середні річні збитки мають тільки два.

Оцінку якості фінансового планування здійснено на основі ланцюгових темпів приросту вартості статей активів і пасивів досліджуваних підприємств вибірки, а також їх середніх показників. Середні додатні значення приросту вартості статей балансу свідчать про стійкість тенденції економічного зростання, від'ємні – про стійкість зворотної тенденції або суттєві темпи падіння вартості в окремі періоди, які не компенсуються приростом вартості в інші. Побудовано трендові моделі, які характеризують динаміку фінансових результатів підприємств. На їх основі визначено чотири групи СМП: дві – прибуткових, що мають тенденції до зростання (скорочення) прибутку; дві – збиткових, що мають тенденції до зростання (скорочення) збитку.

У третьому розділі «**Науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва**» розвинуто методи фінансового прогнозування СМП як основи фінансового планування, запропоновано адаптивний підхід до фінансового планування, розроблено методичний підхід до балансування стратегічних і тактичних фінансових планів СМП.

Методичний підхід до фінансового прогнозування викладено на основі трендових моделей показників фінансової звітності та кореляційно-регресійних моделей залежності фінансових коефіцієнтів. Результати репрезентовано на прикладі підприємств першої групи (табл. 2).

Таблиця 2

**Моделювання взаємозалежності між показниками
майнового стану першої групи підприємств**

Залежність	Формула
Коефіцієнта фінансового ризику (КФР) від коефіцієнта фінансової залежності (КФЗ)	$KФР = 0,993 \times KФЗ - 0,888;$ $r = 0,999$
Оборотності активів (ОА) від оборотності обігових активів (ООА)	$ОА = 0,509 \times ООА + 0,0442;$ $r = 0,941$
Коефіцієнта покриття (КП) від коефіцієнта платоспроможності ($K_{\text{плат}}$)	$КП = 0,925 \times K_{\text{плат}} + 2,117;$ $r = 0,985$

Для підприємств першої групи характерні тісні прямі кореляційні зв'язки між коефіцієнтом фінансового ризику і коефіцієнтом фінансової залежності ($r = 1,00$), коефіцієнтом платоспроможності та коефіцієнтом фінансової автономії ($r = 0,71$), коефіцієнтом покриття і коефіцієнтом платоспроможності ($r = 0,99$), оборотністю активів і оборотністю обігових активів ($r = 0,94$). Тісні зворотні кореляційні зв'язки має коефіцієнт фінансової автономії з коефіцієнтами фінансового ризику і фінансової залежності ($r = -0,73$).

Одержані залежності дозволяють спрогнозувати, що при зростанні коефіцієнта фінансової залежності на 1 % коефіцієнт фінансової автономії скоротиться на 0,0337 %. Еластичність коефіцієнта фінансового ризику по коефіцієнту фінансової залежності складає 0,993. При прискоренні оборотності обігових активів на 1 оборот зростання оборотності активів складе 0,509, тісний характер залежності значною мірою пояснюється структурою активів будівельних підприємств, на яких на необоротні активи припадає незначна частка. При збільшенні коефіцієнта платоспроможності на 1 % коефіцієнт покриття підвищується на 0,925 %, причому значний потенці-

ал коефіцієнта пояснюється вільним членом, який складає 2,117, що свідчить про незначну частку коштів у структурі обігових активів.

За результатами аналізу діяльності досліджуваних СМП здійснено їх групування за етапами життєвого циклу (табл. 3). До молодого віку віднесено підприємства, які істотно нарощують обсяги виробництва і реалізації, рухаються від збитковості до прибутковості, проте для них характерними є все ще зростання витрат і обсяг доходів, недостатній для їх покриття. Суб'єкту малого підприємництва на цьому етапі життєвого циклу необхідно приділяти підвищену увагу управлінню оборотними активами, оскільки наявні ресурси обмежені, а доступ до кредитів може бути ускладнений високим рівнем ризику. Для таких підприємств має бути сконцентрована увага на визначенні посильних темпів зростання, щоб уникнути збільшення дефіциту ліквідних активів.

Середній вік життєвого циклу є менш проблемним етапом розвитку СМП, хоча і виникають проблеми технічного вдосконалення виробництва, виконання робіт та надання послуг. Підприємства такого етапу життєвого циклу можуть розраховувати на отримання необхідного фінансування від банків, а виручка дозволяє покривати більшу частину витрат. Такі суб'єкти господарювання повинні приділити особливу увагу розрахунку посильних темпів зростання реалізації.

Старість як етап життєвого циклу характеризується падінням обсягів продажів (робіт, послуг) та доходів, фінансові результати мають негативну тенденцію. Усі підприємства, віднесені до цієї категорії, є збитковими, за виключенням ПрАТ «Бородянське ХПП», яке отримує прибутки, незважаючи на сталу тенденцію до їх скорочення. Для таких підприємств необхідно шукати нові можливості, скорочувати витрати, намагатися зберегти мінімально необхідний рівень доходів тощо.

Методичний підхід до балансування стратегічних і тактичних фінансових планів апробовано на матеріалах ТОВ «СТОЛИЦЯ-ІНВЕСТ-СЕРВІС» (фінансові послуги, зрілість). Для підприємства визначено набір персоналізованих збалансованих показників, виконано їх математичний опис, приведено до єдиної бази шляхом нормування і побудовано матрицю фінансових стратегій (рис. 3).

Рівень показника	Позитивний	Якісне балансування	Забезпечення рівноваги	Стратегія підтримки
	Нейтральний	Ситуативне балансування	Зростаюче балансування	Ситуативне зростання
	Негативний	Кількісне балансування	Кількісне балансування	Кількісне зростання
		Незбалансований	Розбалансований	Збалансований
Стан збалансованості				

Рис. 3. Матриця фінансових стратегій за результатами оцінки системи збалансованих показників

У результаті розрахунку та синтезу векторів пріоритетів встановлено функції для таких складових: фінанси, бізнес-процеси, клієнти і кадри. Результатом стало визначення кількісної оцінки ймовірності потрапляння показників діяльності СМП у кожний стан системи.

Таблиця 3

Групування за етапами життєвого циклу досліджуваних суб'єктів малого підприємництва

Етапи життєвого циклу

молодість					середній вік				старість
Будівництво житлових та нежитлових будівель									
ПП «Метал-Сервіс»	ТОВ «Авто-бортранс»	ТОВ «Актив Буд-Інвест»	ТОВ «ТЕЯ»	МП ВТП «ІГАЛ»	ТОВ МП Брокерська фірма «Бастма»	ПрАТ «АГВА-ІНТЕРКОМ»	ТОВ «Буд-сервіс-Центр»	ТОВ «Будівельно-промисловий альянс»	немає
Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг									
молодість					середній вік				старість
ТОВ «ЕН-МАРК»	ТОВ «ХОДИНГ-КОМПАНІЯ «ПАРТНЕР»	ТОВ «Кредит-гарант ЛТД»	ТОВ «ПАРІТЕТ-ІНВЕСТ»	ПрАТ «Українська Міжнародна Фондова Біржа»		ТОВ «СТОЛИЦЯ-ІНВЕСТ-СЕРВІС»			немає
Хлібо- та бурякоприймальні підприємства									
молодість		середній вік			старість				
ПрАТ «Кириківське ХПП»	ПрАТ «Семінівське ХПП»	ПрАТ «Щорське ХПП»	ПрАТ «Бахчисарайське ХПП»	ПрАТ «Бахмацьке БПП»	ПрАТ «Рафалівське ХПП»	ПрАТ «Шосткінське ХПП»	ПрАТ «Бородянське ХПП»	ПрАТ «Незабудинське ХПП»	ПрАТ «Верхньохортицьке ХПП»

Загальний рівень комплексної оцінки (0,575) можна визначити як нейтральний, а стан системи – незбалансований. При цьому фінансам і бізнес-процесам відповідає негативний рівень, клієнтам – середній, навчанню і розвитку – позитивний. Виходячи із загальних підходів та ситуації щодо ТОВ «СТОЛИЦЯ-ІНВЕСТ-СЕРВІС», його фінансову стратегію доцільно визначити як ситуативне балансування. Тоді тактичні завдання СМП полягають у такому: у сфері фінансів і бізнес-процесів – кількісне балансування (підвищення економічної ефективності фінансових інвестицій, одержання рейтингу емітента й інвестора); щодо клієнтів – ситуативне балансування (поліпшення оцінки їх інвестиційної привабливості); у сфері навчання і розвитку – стратегія підтримки (членство у саморегульованих учасниках фондового ринку).

ВИСНОВКИ

Основний результат дисертації полягає у вирішенні актуального науково-практичного завдання розробки теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансового планування СМП. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Обґрунтовано необхідність для СМП фінансового планування, визначено суттєвість впливу ефективності функціонування його механізму на якість управління фінансами, а також загальні показники діяльності та довго- і короткострокові перспективи розвитку малого підприємства.

2. Визначено місце і роль фінансового планування як складової фінансового управління СМП з урахуванням соціалізації фінансів. Доведено, що сучасною формою управління фінансами малих підприємств має стати фінансове управління антикризового характеру, орієнтоване на подолання дисонансу між значними кількісними і недостатніми якісними показниками розвитку малого підприємства. Фінансове планування СМП соціальної спрямованості має безпосереднє відношення до розвитку соціальної сфери підприємства, організації ефективної соціальної роботи й одержання не лише фінансового, але і соціального ефекту в довгостроковій перспективі.

3. Надано авторське трактування дефініції та складових механізму фінансового планування СМП. З позицій процесного підходу обґрунтовано послідовність етапів фінансового планування: оцінка фінансових результатів діяльності; виявлення проблемних зон фінансів підприємства; розробка фінансової стратегії і критеріїв її ефективності, а також варіантів фінансових планових рішень; оцінка відповідності планових рішень критеріям ефективності фінансової стратегії; вибір і затвердження оптимального фінансового плану; реалізація і моніторинг фінансової стратегії підприємства; оцінка виконання фінансових планів з урахуванням коригувань на результати реалізації фінансової стратегії. Паралельним напрямом планової роботи малого підприємства має стати розробка соціального бізнес-плану, що дозволить не тільки зміцнити його фінансові позиції, але і підвищити рівень соціальної відповідальності.

4. Обґрунтовано концепцію вдосконалення фінансового планування СМП. Основними напрямками дослідження визначено: інформаційне забезпе-

чення, оцінку якості фінансового планування з позицій статичного і динамічного підходів. Теоретичні концептуальні положення доведено до рівня науково-практичних рекомендацій щодо розвитку методів фінансового прогнозування, використання адаптивного підходу до фінансового планування, а також балансування стратегічних і тактичних фінансових планів СМП.

5. У результаті аналізу стану інформаційного забезпечення фінансового планування СМП запропоновано напрями вдосконалення форм фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва шляхом додавання розрахункових статей і показників, які відображають диференційні особливості їх бізнес-процесів. Практична цінність розроблених пропозицій полягає у підвищенні інформаційної ємності фінансової звітності СМП, її придатності для поглибленого аналізу фінансового стану, фінансового прогнозування і планування.

6. Концепцію вдосконалення механізму фінансового планування апробовано на матеріалах СМП, які всебічно презентують мале підприємство за організаційними формами, видами й обсягами економічної діяльності. Узагальнено макроекономічні, галузеві та індивідуальні ризики їх функціонування, які впливають на процес фінансового планування і мають бути враховані при обґрунтуванні фінансової стратегії СМП. Досліджено можливості статичного і динамічного підходів до фінансового планування за матеріалами цієї репрезентативної вибірки, що дозволило визначити загальні та специфічні галузеві ознаки складу, структури і динаміки активів, пасивів, фінансових результатів. Встановлено індикатори, які демонструють недоліки фінансового планування (або його відсутність), пов'язані з нераціональними вартісними та структурно-динамічними змінами.

7. У результаті розвитку методів фінансового прогнозування СМП обґрунтовано підходи до підвищення інформаційної ємності вихідних показників балансу як основи фінансового планування. Практична цінність одержаних результатів полягає в усуненні недоліків балансу як інформаційного джерела для фінансового аналізу, пов'язаних із моментним і ретроспективним характером його показників.

8. Здійснено апробацію адаптивного підходу до фінансового планування СМП на основі врахування етапів їх життєвого циклу. З урахуванням переважної концентрації досліджуваної сукупності підприємств на етапах зростання і зрілості обґрунтовано відповідний їм набір індикаторів, пов'язаних з активним і пасивним підходами до фінансового планування. Практична цінність розроблених рекомендацій полягає в можливості використання іманентно властивих закономірностей розвитку, сприятливих для малого підприємства, і попередження небажаних, які знаходять відображення у його фінансових показниках.

9. Запропоновано методичний підхід до балансування стратегічних і тактичних фінансових планів на основі розрахунку персоналізованих абсолютних і нормалізованих оцінок для таких складових: фінанси, бізнес-процеси, клієнти і кадри. Практична цінність одержаних результатів полягає у визначенні ймовірності потрапляння показників діяльності СМП у кожний стан ступеня збалансованості системи, що дозволяє визначити стратегічні й тактичні загальні та часткові пріоритети його розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Бондаренко О. В. Концепція удосконалення механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва / О. В. Бондаренко, Г. В. Веріга // Інституціональний вектор економічного розвитку : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». – Мелітополь : Вид-во КПУ, 2014. – Вип. 7 (2). – С. 81–89 (0,50 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : обґрунтовано концептуальні засади вдосконалення механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва з урахуванням ризиків їх функціонування (0,25 ум.-друк. арк.).*

2. Бондаренко О. В. Финансовая отчетность как информационная база финансового планирования субъектов малого предпринимательства / О. В. Бондаренко // Менеджер : вісник Донецького державного університету управління¹. – 2014. – № 2 (68). – С. 13–21 (0,61 ум.-друк. арк.).

3. Бондаренко О. В. Роль финансового планирования в социализации малого бизнеса / О. В. Бондаренко // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – Т. XIV. – (Серія «Економіка», вип. 278). – С. 27–38 (0,56 ум.-друк. арк.).

4. Бондаренко О. В. Анализ категории инфраструктуры комплекса региональной экономики / О. В. Бондаренко // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – С. 115–128 – (Серія «Економіка», вип. 216) (0,77 ум.-друк. арк.).

5. Бондаренко О. В. Малий бізнес як суттєвий чинник активації виробничої діяльності в Україні / О. В. Бондаренко, О. Л. Засядько // Фінансово-економічні аспекти євроінтеграції України : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2011. – Т. XII. – С. 26–35 – (Серія «Економіка», вип. 200) (0,4 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : проаналізовано основні показники господарської діяльності малих підприємств по регіонах, надано пропозиції щодо застосування зарубіжного досвіду в національних умовах (0,2 ум.-друк. арк.).*

6. Бондаренко О. В. Социально-экономическое значение внутрифирменного планирования на предприятиях малого бизнеса / О. В. Бондаренко, А. В. Веріга // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки [Текст] : Вип. 28. Ч. II / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2011. – С. 70–73 (0,44 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : визначено місце і роль оперативного планування в загальній системі планування на підприємстві, проаналізовано структуру процесу планування на підприємствах малого бізнесу (0,22 ум.-друк. арк.).*

7. Бондаренко О. В. Малий бізнес в Україні : основні проблеми та перспективи розвитку / О. В. Бондаренко, Х. Ю. Кондратко // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – № 3 (53). – Ч. 3. – С. 21–23 (0,5 ум.-друк. арк.). *Особистий вне-*

¹Включено в базу даних Російського індексу наукового цитування (РІНЦ).

сок : виявлено причини основних проблем розвитку малого підприємництва та запропоновано напрями його перспективного розвитку (0, 25 ум.-друк. арк.).

8. Бондаренко О. В. Специфика фінансового планирования на підприємствах малого бізнесу / О. В. Бондаренко // Фінансово-економічні аспекти євроінтеграції України : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2010. – Т. XI. – (Серія «Економіка», вип. 169) – С. 352–364 (0,51 ум.- друк. арк.).

9. Бондаренко О. В. Роль и место планирования в управленні підприємством / О. В. Бондаренко // Управління економічними процесами на підприємствах і організаціях в Україні : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – Т. X. – (Серія «Економіка», вип. 136). – С. 31–43(0,62 ум.-друк. арк.).

Публікації в інших виданнях

10. Бондаренко О. В. Аналіз програмних продуктів, що використовуються для оцінки фінансового стану підприємства / О. В. Бондаренко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 15. – Донецьк : Східний видавничий дім, Український культурологічний центр. – 2006. – С. 107–115 (0,47 ум.-друк. арк.).

11. Кондрашова Т. М. Організація оплати праці й аналіз розрахунків із працівниками підприємств малого бізнесу / Т. М. Кондрашова, О. В. Бондаренко // Схід : аналітично-інформаційний журнал. – 2006. – № 4 (76). – С. 14–18 (0,63 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : розглянуто особливості та наведено пропозиції щодо вдосконалення планування і організації оплати праці на підприємствах малого бізнесу (0,31 ум.-друк. арк.).*

Матеріали наукових конференцій

12. Бондаренко О. В. Региональные программы как механизм усовершенствования политики развития малого предпринимательства в Донецкой области / О. В. Бондаренко, А. В.Верига // Регіональний розвиток – основа становлення української держави : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (3–4 квіт. 2014 р., м. Донецьк) / Донецький державний університет управління. – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 20–23 (0,16 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : здійснено оцінку впливу регіональних програм на розвиток суб'єктів малого підприємництва України (0,08 ум.-друк. арк.).*

13. Бондаренко О. В. Методы финансового прогнозирования субъектов малого предпринимательства / О. В. Бондаренко // Фінансові аспекти розвитку економіки : теорія, методологія, практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 бер. 2014 р., м. Львів) / ГО «Львівська економічна фундація» : у 3-х частинах. – Львів : ЛЕФ, 2014. – Ч. 1. – С.18–20 (0,13 ум.-друк. арк.).

14. Бондаренко О. В. Взаимосвязь стратегических и тактических финансовых планов субъекта малого предпринимательства / О. В. Бондаренко // Особливості модернізації фінансово-економічної системи : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (6–7 бер. 2014 р., м. Київ) : у 2-х частинах. – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2014. – Ч. 1. – С. 37–39 (0,20 ум.-друк. арк.).

15. Бондаренко О. В. Особливості визнання витрат діяльності суб'єктів

господарювання з урахуванням змін в законодавстві України / О. В. Бондаренко, Ю. О. Мішина // Облік, аналіз та аудит в умовах міжнародної інтеграції України : зб. матер. всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (12 груд. 2013 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – С. 19–22 (0,14 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : запропоновано класифікацію витрат суб'єктів господарювання, що відповідає змінам у законодавстві, проаналізовано їх особливості у малому підприємстві (0,07 ум.-друк. арк.).*

16. Бондаренко О. В. Фінансова складова соціальної відповідальності суб'єктів малого підприємництва / О. В. Бондаренко // Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку : матер. І міжнар. наук.-практ. конф. (5–6 груд. 2013 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – С. 29–30 (0,14 ум.-друк. арк.).

17. Бондаренко О. В. Джерела інформаційного забезпечення фінансового планування суб'єктів малого бізнесу / О. В. Бондаренко, Д. В. Рябова // Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 лист. 2013 р., м. Сімферополь) : у 3-х частинах. – Сімферополь : НО «Economics», 2013. – Ч. III. – С. 18–20 (0,19 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : здійснено оцінку системи інформаційного забезпечення фінансового планування та проаналізовано його державну підтримку для малих підприємств України (0,13 ум.-друк. арк.).*

18. Бондаренко О. В. Фінансове планування як фактор забезпечення фінансової стійкості малого підприємства / О. В. Бондаренко, А. О. Степанова // Пріоритети розвитку економіки України та інших країн : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 лист. 2013 р., м. Чернігів). – Чернігів : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 48–50 (0,18 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : запропоновано структуру фінансового плану суб'єктів малого бізнесу для досягнення стратегічних та тактичних цілей підприємства (0,13 ум.-друк. арк.).*

19. Веріга Г. В. Фінансове забезпечення регіональних програм підтримки підприємництва в Донецькій області / Г. В. Веріга, О. В. Бондаренко // Перспективи розвитку економіки України : теорія, методологія, практика : матер. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 трав. 2013 р., м. Луцьк). – Луцьк : Вежа–Друк, 2013. – С. 71–73 (0,15 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : проаналізовано роль регіональних програм щодо фінансового забезпечення підприємництва в Донецькій області (0,07 ум.-друк. арк.).*

20. Бондаренко О. В. Роль українського фонду підтримки підприємництва у реалізації регіональної політики розвитку малого і середнього бізнесу / О. В. Бондаренко // Регіональний розвиток – основа розбудови української держави : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (9–10 квіт. 2013р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – С. 33–36 (0,14 ум.-друк. арк.).

21. Veriga Anna V. Small business as a subsystem of regional economy infrastructure provision / Anna V. Veriga, Oksana V. Bondarenko // Теоретические и практические аспекты развития современной науки : матер. I междунар. науч.-практ. конф. преподавателей, аспирантов и студентов (12–14 нояб. 2012 г. – Украина, Донецк – Германия, Мюнхен), 2012. – С. 46–48 (0,14 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : обґрунтовано актуальність фінансової підтримки з боку дер-*

жави розвитку регіональної інфраструктури малого бізнесу (0,07 ум.-друк. арк.).

22. Бондаренко О. В. Основные требования к методу и организации внутрипроизводственного планирования / О. В. Бондаренко, А. В. Верига // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (18–20 трав. 2011 р., м. Черкаси) : у 3 т. – Черкаси : Черкас. держ. технол. ун-т. – ЧДТУ, 2011. – Т. II. – С. 92–94 (0,13 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : сформульовано вимоги до методу внутрішньофірмового оперативного планування та критерії планових показників суб'єктів господарювання (0,07 ум.-друк. арк.).*

23. Бондаренко О. В. Альтернативні підходи до моделювання та вибору методів фінансового планування в управлінні підприємством / О. В. Бондаренко // Облік, аналіз та контроль в системі управління підприємницькими структурами : тези доповідей Другої наук. конф. аспірантів, пошукувачів та магістрів (17–18 берез. 2011 р., м. Львів). – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 88–90 (0,12 ум.-друк. арк.).

24. Бондаренко О. В. Проблемы развития предприятий малого бизнеса в Украине / О. В. Бондаренко // Структурні реформи і трансформації в промисловості : перспективи і пріоритети : тези доп. і повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (17 груд. 2010 р., м. Донецьк) / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2010. – С. 218–219 (0,19 ум.-друк. арк.).

25. Бондаренко О. В. Проблемные аспекты финансового планирования на предприятиях малого бизнеса / О. В. Бондаренко // Реформування системи бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (11 черв. 2010 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонНТУ, 2010. – С. 32–35 (0,14 ум.-друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Бондаренко О. В. Механізм фінансового планування суб'єктів малого підприємництва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2015.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо нового вирішення науково-прикладного завдання удосконалення механізму фінансового планування суб'єктів малого підприємництва (СМП). Визначено місце та роль фінансового планування як складової фінансового управління СМП і соціалізації їх бізнесу, обґрунтовано дефініцію і складові механізму фінансового планування СМП. Розроблено концепцію вдосконалення механізму фінансового планування СМП.

Проаналізовано стан інформаційного забезпечення фінансового планування СМП, досліджено можливості статичного і динамічного підходів до фінансового планування, удосконалено адаптивний підхід до фінансового планування СМП. Дістали подальшого розвитку методи фінансового прогнозування СМП як основи фінансового планування, а також методичний підхід до балансування стратегічних і тактичних фінансових планів СМП.

Ключові слова : фінансове планування, механізм фінансового планування, суб'єкти малого підприємництва, фінансова стратегія, концепція, удосконалення, стратегічне і тактичне планування, ризику діяльності.

АННОТАЦІЯ

Бондаренко О. В. Механізм фінансового планування суб'єктів малого підприємництва. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2015.

Основной результат исследования заключается в решении актуального научно-практического задания разработки теоретических принципов и практических рекомендаций относительно усовершенствования механизма финансового планирования субъектов малого предпринимательства (СМП).

В диссертации определены место и роль финансового планирования как составляющей финансового управления СМП и социализации их бизнеса. Доказано, что современной формой управления финансами малых предприятий должно стать финансовое управление антикризисного характера, ориентированное на преодоление диссонанса между значительными количественными и недостаточными качественными показателями развития малого предпринимательства. Финансовое планирование СМП социальной направленности имеет непосредственное отношение к развитию социальной сферы предприятия, организации эффективной социальной работы и получению не только финансового, но и социального эффекта в долгосрочной перспективе.

Дана авторская трактовка дефиниции и составляющих механизма финансового планирования СМП. С позиций процессного подхода обоснована последовательность этапов финансового планирования: оценка финансовых результатов деятельности малого предприятия; выявление проблемных зон финансов предприятия; разработка финансовой стратегии и критериев ее эффективности, а также вариантов финансовых плановых решений; оценка соответствия плановых решений критериям эффективности финансовой стратегии; выбор и утверждение оптимального финансового плана; реализация и мониторинг финансовой стратегии; оценка выполнения финансовых планов с учетом корректировок на результаты реализации финансовой стратегии. Параллельным направлением плановой работы субъекта малого предпринимательства должна стать разработка социального бизнес-плана, который позволит не только укрепить его финансовые позиции, но и повысить уровень социальной ответственности.

Обоснована концепция усовершенствования финансового планирования СМП. Основными направлениями исследования определены: информационное обеспечение, оценка качества финансового планирования с позиций статичного и динамического подходов. Теоретические концептуальные положения доведены до уровня научно-практических рекомендаций относительно развития методов финансового прогнозирования, использования адаптивного подхода к фи-

нансовому планированию, а также балансирования стратегических и тактических финансовых планов СМП.

В результате анализа состояния информационного обеспечения финансового планирования СМП предложены направления усовершенствования форм финансовой отчетности малых предприятий путем добавления расчетных статей и показателей, отражающих дифференциальные особенности бизнес-процессов в малом бизнесе. Предложенное позволяет повысить информационную емкость финансовой отчетности СМП, обеспечивая пригодность ее использования для углубленного анализа финансового состояния, финансового прогнозирования и планирования.

Исследование возможностей статичного и динамического подходов к финансовому планированию проведено на материалах репрезентативной выборки СМП. Оно позволило определить общие и специфические отраслевые признаки состава, структуры и динамики активов, пассивов, финансовых результатов СМП. Выявлены индикаторы, которые демонстрируют изъяны финансового планирования или полное его отсутствие на предприятиях, связанные с нерациональными стоимостными и структурно-динамическими изменениями.

Определены риски, которые необходимо учитывать в процессе финансового планирования.

В результате развития методов финансового прогнозирования СМП обоснованы подходы к повышению информационной ёмкости исходных балансовых показателей – основы финансового планирования, которые позволяют преодолеть изъяны баланса как информационного источника для финансового анализа, связанные с моментным и ретроспективным характером его показателей.

Проведена апробация адаптивного подхода к финансовому планированию СМП на основе учета этапов их жизненного цикла. Учитывая подавляющую концентрацию исследуемой совокупности предприятий на этапах роста и зрелости, обоснован соответствующий им набор индикаторов, взаимосвязанных с активным и пассивным подходами к финансовому планированию. Предложенный подход дает субъекту малого предпринимательства возможность использования как имманентно свойственных малому бизнесу закономерностей развития, благоприятных для него, так и предупреждения нежелательных, которые находят отражение в финансовых показателях.

Методический подход к балансированию стратегических и тактических финансовых планов СМП апробирован на материалах предприятий, которые относятся к разным отраслям экономики и находятся на разных этапах жизненного цикла. Практическая ценность полученных результатов заключается в определении направлений балансирования показателей, связанных с финансами, бизнес-процессами, клиентами и кадрами, ориентированных на обеспечение стабильного развития СМП.

Ключевые слова: финансовое планирование, механизм финансового планирования, субъекты малого предпринимательства, финансовая стратегия, концепция, усовершенствование, стратегическое и тактическое планирование, риски деятельности.

SUMMARY

Bondarenko O. V. The mechanism of financial planning for small businesses. – As a manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Economics in the speciality 08.00.08 – money, finance and credit.– Donbass State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2015.

Present dissertation is devoted to the development of theoretical and practical recommendations for the new way of solving of applied and scientific task for improvement of the mechanism of financial planning for small businesses. Place and role of financial planning was determined as a part of financial management of small businesses and as a socialisation of their business, definition and constituents of the mechanism of financial planning for small businesses were justified. An improvement concept for the mechanism of financial planning of small businesses was developed.

State of informational support of financial planning for small businesses was analysed in the dissertation, opportunities of static and dynamic approaches to financial planning were researched, adaptive approach to financial planning for small businesses was improved. Methods of financial forecasting, as well as methodical approach to the balancing strategic and tactical financial plans for small businesses were developed further as a basis for financial planning.

Keywords: *financial planning, mechanism of financial planning, small businesses, financial strategy, concept, improvement, strategic and tactical planning, operational risks.*

Підписано до друку 27.04.2015. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 245. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №1633 від 24.12.2003